

DOI 10.32782/2786-9156.108.4.74-85
УДК 343.41:070

Ісаєнко Є.Г., аспірант Київського університету інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Київ, Україна)
e-mail: evgeniygennadievichis@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-5824-9298>

ЖУРНАЛІСТ ЯК ПОТЕРПІЛИЙ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 171 КК УКРАЇНИ

У статті досліджуються ознаки потерпілого від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України. Зокрема, висвітлено загальні положення про потерпілого в кримінальному праві. Також критично проаналізовано чинні законодавчі й правозастосовні підходи до визначення журналіста як потерпілого від кримінального проступку, передбаченого ст. 171 КК України. Досліджені висловлені в юридичній літературі питання щодо можливості визнання близького родича (члена сім'ї) потерпілим від перешкоджання законній професійній діяльності журналіста; автором висловлено власну позицію щодо цього.

За результатами проведеного дослідження сформульовано декілька висновків, спрямованих на вдосконалення ознаки юридичного потерпілого в складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України. Зокрема, визначено, що поняття «журналіст» для цілей застосування цієї заборони повинно базуватися на визначенні професійної діяльності журналіста в примітці до ст. 345-1 КК України. Водночас зауважено про те, що законодавчі положення щодо журналіста потребують доречної уніфікації, яку запропоновано здійснити альтернативно в один із двох способів.

Також установлено, що близькі родичі журналіста не можуть вважатися потерпілими від делікту, описаного у ст. 171 КК України, оскільки вони охоплені окремими статтями КК України. Висловлено обґрунтоване припущення про те, що в разі реформування кримінального законодавства можна об'єднати всі правопорушення проти журналістів в єдину норму, в якій близькі родичі (члени сім'ї) журналіста будуть прямо згадані як альтернативні потерпілі. Також оптимальним терміном для позначення близьких родичів та членів сім'ї, яким може бути завдано шкоди під час посягання на журналіста, запропоновано визнати термін «близька особа».

Ключові слова: журналіст, перешкоджання, законна професійна діяльність, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, потерпілий від кримінального правопорушення, близька особа.

Постановка проблеми. Питання кримінально-правової охорони журналістів має велике значення в контексті становлення України як незалежної демократичної та правової держави. Журналісти під час Революції гідності та міжнародного збройного конфлікту внесли та продовжують вносити суттєвий вклад у відстоювання національних інтересів України та її громадян. Саме тому держава повинна вживати усіляких заходів щодо недопущення посягань на представників п'ятої гілки влади, зокрема за допомогою кримінально-правових інструментів. Незважаючи на це, мають місце випадки посягань представників медіа, зокрема шляхом перешкоджання їхній законній професійній діяльності (ст. 171 КК України).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кримінальної відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, а також пошук шляхів їх розв'язання слугували предметом наукових досліджень у працях Я.С. Безпалої, А.А. Вознюка, Ю.В. Гродецького, К.П. Задой, С.Я. Лихової, Р.О. Мовчана, В.І. Павликівського, Є.В. Пилипенка, Є.О. Письменського, А.В. Савченка, О.О. Семенюка, Ю.В. Сподарик та інших учених. Попри значні досягнення вчених у розробленні зазначеної проблематики, чимало дискусійних питань у цьому напрямі кримінально-правового регулювання залишаються досі не вирішеними. Це, відповідно, позначається на ефективності протидії кримінальним правопорушенням проти журналістів.

Зокрема, привертають увагу питання предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення потерпілого від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України, а також виявлення проблем, пов'язаних з конструюванням цієї ознаки складу кримінального правопорушення, і пошук шляхів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. Для характеристики потерпілого від кримінального проступку, передбаченого ст. 171 КК України, необхідно розкрити загальні положення про потерпілого в кримінальному праві.

1) Загальні положення про потерпілого в кримінальному праві.

Передусім слід звернути увагу на відсутність в КК України дефініції потерпілого від кримінального правопорушення. Водночас у теорії кримінального права існує декілька поглядів на цього учасника кримінально-правових відносин, відповідно до яких потерпілим визнають: 1) лише фізичних осіб (наприклад, О.О. Дудоров [1, с. 57], А.А. Музика, Є.В. Лацук [2, с. 82–83], Т.І. Присяжнюк [3]); 2) фізичних та юридичних осіб (наприклад, А.А. Вознюка [4, с. 356], І.М. Ткаченко [5, с. 171; 7, с. 77]); 3) різних соціальних суб'єктів (наприклад, В.І. Борисов [8, с. 103], М.В. Сенаторов [9, с. 60]).

З позицій розвитку теорії кримінального права видається необґрунтованим обмежуватись тлумаченням потерпілого від кримінального правопорушення виключно як фізичних осіб. Актуальною та потенційно застосовною для чинного КК України видається концепція, яка визначає потерпілого не лише як фізичну, але й як юридичну особу. Її, зокрема, підтримують автори проєкту КК України: відповідно до ст. 2.2.2 проєкту, потерпілою особою визнається фізична особа (людина) чи юридична особа, якій спричинено шкоду кримінальним правопорушенням [10]. Далі, у ч. 1 ст. 55 КПК України закріплено положення про те, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який, відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

2) Законодавчі та правозастосовні питання визначення журналіста як потерпілого від кримінального проступку, передбаченого ст. 171 КК України.

Виходячи з назви та змісту диспозиції ст. 171 КК України, потерпілим від цього делікту є саме журналіст. На це вказують діяння, що утворюють умисне перешкоджання діяльності журналіста. Їхній зміст демонструє, що відбувається тиск, як фізичний, так і психологічний, на журналіста задля недопущення чи припинення здійснення ним своєї законної професійної діяльності або помсти за таку діяльність в минулому (у разі переслідування журналіста).

Як слушно зауважують вчені, тривалий час у вітчизняному правовому просторі містилося принаймні декілька законодавчих дефініцій поняття «журналіст», з-поміж яких найбільш повним та універсальним справедливо вважалось визначення, наведене у Законі України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» [11, с. 15–16]. Після офіційного запровадження поняття «журналіст» у кримінальний закон (примітка до ст. 345-1 КК України) пріоритет відтепер надається саме кримінально-правовій дефініції.

Водночас використання законодавцем у назві та в диспозиції аналізованої статті словосполучення «законна професійна діяльність» вказує на частково бланкетний характер такої диспозиції. Відповідно, для з'ясування регуляторного змісту профе-

сійної діяльності журналіста і меншою мірою для наукового розуміння ознак потерпілого від цього кримінального проступку потрібно звертатись до норм некримінального законодавства, які розкривають поняття та визначають характеристики законної професійної журналістської діяльності.

У Законі України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» від 23 вересня 1997 р. (в редакції Закону від 13 грудня 2022 р.) журналіст визначений як творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів (ст. 1). Саме на професійних ознаках журналіста наголошується також у юридичній літературі [12, с. 155].

Своєю чергою, медіа як важливе для цілей визначення журналіста поняття є офіційним синонімом поняття «засіб масової інформації» і визначається Законом України «Про медіа» від 13 грудня 2022 р. як засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою. Ці два визначення спонукають погодитись із тезою Ю.В. Сподарик про те, що за змістом ст. 171 КК України в цій нормі йдеться як про журналістів друкованих засобів масової інформації (газет, журналів, бюлетенів, разових видань з визначеним тиражем тощо), так і про журналістів аудіовізуальних засобів масової інформації (радіомовлення, телебачення, звукозапис, відеозапис тощо) [13, с. 78]¹. Тобто за своїм правовим статусом професійний журналіст може представляти будь-який офіційно зареєстрований в Україні засіб масової інформації.

У примітці до ст. 345-1 КК України як відсильній для цілей застосування ст. 171 КК України нормі кримінального закону зазначено, що під професійною діяльністю журналіста у цій статті та статтях 171, 347-1, 348-1 цього Кодексу потрібно розуміти систематичну діяльність особи, пов'язану із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації задля її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет. Там же зазначено, що статус журналіста або його належність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів.

Нині під час інкримінування ст. 171 КК України потрібно використовувати саме кримінально-правову дефініцію поняття «журналіст», яким може бути визнана особа, систематична професійна діяльність якої відповідає ознакам, закріпленим у примітці до ст. 345-1 КК України [11, с. 17].

Щодо цього ККС ВС вказав на те, що аналіз відповідних визначень понять «журналіст» (у ст. 1 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» та примітці до ст. 345-1 КК України) свідчить про те, що визначення, наведене у ст. 345-1 КК України, є значно ширшим, ніж у ст. 1 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів».

По-перше, законодавець поклав у основу визначення цього поняття у КК України функціональний аспект професії журналіста, тобто статус журналіста пов'язується з діяльністю, яка має ознаки, зазначені у примітці до ст. 345-1 КК України, а не займа-

¹ Тут потрібно уточнити: нині, відповідно до Закону України «Про медіа», замість поняття «друковані засоби масової інформації» використовується офіційне поняття «друковане медіа», а замість поняття «аудіовізуальні засоби масової інформації» – поняття «аудіовізуальне медіа».

ною ним посадою, тобто поняття журналіста, наведене в примітці до ст. 345-1 КК України, є значно ширшим, ніж у відповідному Законі України.

По-друге, законодавець у примітці до ст. 345-1 КК України не обмежився поширенням інформації лише через ЗМІ, до яких належать друковані засоби масової інформації (преса), аудіовізуальні (електронні) засоби масової інформації, інформаційні агентства, але й включив до цього переліку мережу Інтернет.

Таким чином, на думку судді ККС ВС, поняття журналіст є автономним для досягнення цілей та розв'язання задач, визначених у законі про кримінальну відповідальність, і має застосовуватися в обсязі і змісті, визначеному у примітці до ст. 345-1 КК України [14].

Ще до ухвалення цієї постанови К.П. Задоя зазначав, що для цілей застосування ст. 171 КК України поняття «журналіст» має визначатись з огляду на визначення професійної діяльності журналіста, передбачене саме приміткою до ст. 345-1 КК України [15, с. 532]. Повністю поділяю цю позицію, належним чином обґрунтовану в науці кримінального права та в судовій практиці.

Зі свого боку зауважу, що нині другий з наведених аргументів втратив свою актуальність через нову редакцію Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста», де журналіст визначений як творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. А поняття медіа, своєю чергою, включає також ЗМІ, які здійснюють діяльність у мережі Інтернет.

Водночас актуальність зауваження ККС ВС, а саме про значно ширший зміст поняття «журналіст» у кримінальному законі (примітка до ст. 345-1 КК України) порівняно з цим поняттям у спеціальному «журналістському» законі, зберігається. Тобто під час наукового та правозастосовного тлумачення кримінально-правового поняття «журналіст» наголошувати потрібно на професійній систематичній діяльності такого творчого працівника, а не на його посаді чи трудовому статусі.

На мій погляд, наявність двох законодавчих дефініцій, які розкривають правовий статус журналіста та водночас дублюють одна одну, призводять до неправильного наукового та правозастосовного тлумачення журналіста як потерпілого від кримінального проступку, описаного у ст. 171 КК України. Зокрема В.І. Павликівський, який присвятив свою докторську дисертацію проблематиці кримінально-правового забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів, вважає, що під час встановлення ознак потерпілого від перешкоджання законній професійній діяльності журналістів потрібно враховувати не лише характер діяльності, яка виконується особою, але й формальний критерій – належність до певного засобу масової інформації на підставі трудових чи інших договірних відносин. У зв'язку з цим, зауважує вчений, журналісти інтернет-видань, блогери, власники інтернет-сторінок перебувають поза правовим полем регулювання журналістської діяльності, зокрема кримінально-правовими засобами [16, с. 27]. З таким підходом можна погодитись лише частково, адже, виходячи з дефініції професійної діяльності журналіста у примітці до ст. 345-1 КК України, йдеться про різні форми використання інформації задля її поширення на невизначене коло осіб, зокрема через мережу Інтернет. З іншого боку, у цьому визначенні не зазначено про трудові або інші договірні відносини між журналістом та ЗМІ, а лише про редакційне (службове) посвідчення чи інший документ, які підтверджують статус журналіста чи його належність до певного ЗМІ. Таким чином, вважаю, що позиція науковця потребує уточнення.

Варто було б узгодити нормативне визначення професійної діяльності журналіста у примітці до ст. 345-1 КК України та власне визначення журналіста у ст. 1 Закону

України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста». Очевидно, що після викладення цього Закону в новій редакції поняття журналіста, яке надається в кримінальному законі, суттєво «відстає» за змістом від нормативного регулювання тих правовідносин, учасником яких є власне журналіст (табл. 1).

Таблиця 1

Нормативне визначення журналіста та професійної діяльності журналіста

Стаття 1 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» від 23 вересня 1997 р.	Примітка до ст. 345-1 КК України
<p>Журналіст – творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів. Документ, що підтверджує статус журналіста, має містити найменування та вид медіа, його ідентифікатор у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа або найменування професійної чи творчої спілки, фото, прізвище, ім'я та по батькові журналіста, номер документа, дату видачі і строк його дії, підпис особи, яка видала документ.</p>	<p>Під професійною діяльністю журналіста у цій статті та ст. ст. 171, 347-1, 348-1 цього Кодексу слід розуміти систематичну діяльність особи, пов'язану із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації задля її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет. Статус журналіста або його належність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів.</p>
<p>Ознаки:</p> <ul style="list-style-type: none"> – творчий працівник; – є працівником суб'єкта у сфері медіа; – професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа; – його статус підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів. 	<p>Ознаки:</p> <ul style="list-style-type: none"> – особа, яка здійснює систематичну діяльність, пов'язану із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації задля її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет; – його статус або належність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів.

Неузгодженість ознак журналіста у зазначених нормативно-правових актах очевидна. Зайвою видається вказівка на систематичну діяльність. Безумовно, журналіст здійснює свою діяльність систематично, однак як бути з випадками, коли особу лише призначено на посаду і відносно якої під час виконання її першого редакційного завдання вчинено перешкоджання її професійній діяльності?

Очевидно, немає потреби говорити про друковані засоби масової інформації, теле-радіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет, оскільки усе це охоплюється терміном «медіа». Засіб масової інформації, відповідно до положень регулятивного законодавства, позначається терміном «медіа».

Оптимальним шляхом розв'язання проблем може бути виключення з КК України примітки до ст. 345-1. За таких обставин виникатиме значно менше суперечностей під час застосування кримінально-правових норм, що визначають підстави кримінальної відповідальності за посягання на журналіста. Переваги такого підходу в тому, що у Законі України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності

та соціальний захист журналіста» детальніше регулюються різні питання, пов'язані з належністю певної особи до журналіста. Ба більше, такий підхід підтримується і авторами проєкту КК України. Дефініція журналіста в проєкті КК України відсутня, що свідчить про те, що автори проєкту вважають за доцільне визначати це поняття, спираючись виключно на галузеве (регулятивне) законодавство.

3) Щодо можливості визнання близького родича (члена сім'ї) потерпілим від перешкоджання законній професійній діяльності журналіста.

У юридичній літературі висловлюються позиції визнавати потерпілим від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України, близьких родичів (членів сім'ї) журналіста. Так, наприклад, Я.С. Безпала, урахувавши ту обставину, що на практиці переслідування журналіста за виконання ним своїх професійних обов'язків може отримувати різноманітні форми протиправних посягань на законні права, свободи та інтереси близьких до журналіста осіб, пропонує доповнити диспозицію ч. 2 ст. 171 КК України після слів «переслідування журналіста» словосполученням «чи його близького родича» [17, с. 24]. У такий спосіб, шляхом законодавчого розширення кола потерпілих, авторка, ймовірно, вважала за можливе забезпечити всебічну кримінально-правову охорону законної професійної діяльності журналістів. Цю пропозицію *de lege ferenda* заперечує К.М. Буряк, яка констатує, що дії щодо переслідування близької особи журналіста охоплюються об'єктивною стороною вже наявних кримінально-правових норм [18, с. 89]. Напевне, в останній тезі дослідниця має на увазі ст. ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України, які забезпечують кримінально-правову охорону прав і свобод не лише журналіста, але й його близьких родичів чи членів сім'ї.

Ю.В. Гродецький зауважує, що таке діяння, як перешкоджання, може бути поєднане із застосуванням психічного (погроз, залякування) або фізичного насильства до журналіста або його близьких [19, с. 150].

Ю.В. Сподарик також звертає увагу на те, що потерпілим від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України, законодавець визнає лише самого журналіста, однак пропонує звернути увагу на те, що і близькі особи журналіста нерідко потерпають від різних погроз у зв'язку з професійною діяльністю журналіста [20, с. 80].

Є.В. Пилипенко має рацію в тому, що на практиці потерпілими від цього злочину (насамперед у контексті кримінального процесу) можуть бути визнані і близькі родичі, і організація, яку представляє журналіст, і інші особи, адже їм злочином може бути заподіяно певної шкоди, проте якщо говорити про потерпілого (точніше, спеціального потерпілого) як ознаку складу злочину, що розглядається, то ним може бути тільки журналіст, адже законодавець у тексті ст. 171 ККУ прямо зазначив, що цей злочин може бути вчинений тільки щодо журналіста, а не якихось інших осіб. Якщо б він вважав за необхідне визнати спеціальним потерпілим від цього злочину близьких осіб журналіста, про них прямо було б зазначено в тексті норми, як це зроблено у ст. 345-1 ККУ. До речі, випадки психічного або фізичного тиску на близьких родичів журналіста мають бути кваліфіковані саме за ст. 345-1, а не ст. 171 ККУ. Тому наразі підстав для розширеного тлумачення особи потерпілого від цього злочину немає. Тиск на родичів чи інших близьких осіб журналіста є лише засобом впливу, перешкоджання йому виконувати його професійні обов'язки [21, с. 115–116]. Таку позицію поділяють А.А. Вознюк та Р.О. Мовчан [11; 22, с. 114].

Як видається, різні прояви «опосередкованих» посягань на журналістів через заподіяння шкоди близьким їм особам можуть кваліфікуватись за певних обставин не лише як переслідування, але й як вплив у будь-якій формі на журналіста задля перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків. Тобто такі дії можуть, за чинної

редакції ст. 171 КК України, підпадати під обидві форми протиправного діяння, описаного в другій частині цієї заборони.

Водночас із позицій вдосконалення кримінального закону потрібно зауважити про таке. У ч. 2 ст. 171 КК України йдеться про вплив у будь-якій формі на журналіста задля перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків або переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю. Видається, що у разі застосування буквального тлумачення цього положення кримінального закону повинно йтись виключно про журналіста як потерпілого: по-перше, тут прямо згаданий саме журналіст, а по-друге, слід виходити з того, що законодавець адресував окремі найбільш небезпечні форми посягань на близьких родичів чи членів сім'ї журналіста у межах чотирьох спеціальних норм (ст. ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України). Натомість у разі поширювального тлумачення положення ч. 2 ст. 171 КК України потерпілими тут можуть визнаватись також і близькі родичі (члени сім'ї). Адже неважко уявити ситуації протиправного впливу (переслідування) журналіста в спосіб, наприклад, розголошення відомостей інтимного характеру про його близьких або висловлення ним фізичних чи психічних погроз, доведення їх до самогубства. Однак у такому разі відбуватиметься часткова колізія з уже згаданими чотирма нормами, як, власне, і щодо «дублювання» ознак об'єктивної сторони «загальної» (ст. 171 КК України) та спеціальних заборон у сфері журналістики. Отже, вплив на близьких родичів (членів сім'ї) журналіста під час посягання на нього не перетворює їх на потерпілих у цьому делікті.

Моя позиція щодо питання про доцільність розширення кола потерпілих за рахунок близьких осіб (чи близьких родичів) журналіста є, вважаю, компромісною та полягає в такому. У разі об'єднання всіх форм протиправної поведінки, спрямованої проти журналіста, у межах єдиної норми (як це було до 2015 р.), у цій оновленій нормі варто буде окремо зазначити про близьких родичів та членів сім'ї журналіста як юридичних потерпілих від відповідних посягань. Проте за поточного стану кримінально-правової охорони журналістської діяльності такі зміни не є доречними.

Варто також звернути увагу на використання термінів «близький родич» та «член сім'ї», які застосовуються, зокрема, у ст. ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України.

А.В. Боровик за результатами проведеного дослідження дійшов слушного висновку про непослідовність законодавця у позначенні додаткової групи потерпілих, які можуть постраждати від кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальних правопорушень проти журналістів, що пояснюється вживанням насамперед різної термінології («близький родич», «близькі родичі», «близькі родичі чи члени сім'ї», «близькі»). Проблемним питанням залишається і відсутність у КК визначення цих термінів, що ускладнює їх застосування на практиці [23, с. 464].

І.М. Ткаченко зауважує, що вживання різних термінів («близькі», «близькі особи», «близькі родичі», «близькі родичі чи члени сім'ї», «подружжя чи колишнє подружжя або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах») для позначення осіб, які перебувають у родинних, сімейних чи інших близьких стосунках з потерпілим, є необґрунтованим. Адже йдеться про однорідні, а в певних випадках, як видається, навіть тотожні категорії осіб. Така широка варіація термінів обумовлена не потребою диференціації, а банальною кримінально-правовою помилкою, що полягає у дотриманні елементарних правил законодавчої техніки [24, с. 382].

Найбільш оптимальним терміном для позначення потерпілих від кримінальних правопорушень визнають термін «близька особа» [23, с. 464; 24, с. 382]. Своєю чергою, у ч. 2 ст. 1.4.1. проєкту КК України зазначено про близьку людину [10].

А.А. Вознюк, характеризуючи близьких осіб, наголошує на тому, що близькими особами потрібно вважати всіх осіб, з якими особа, що вчинила злочин, перебуває в близьких відносинах, зокрема і найближчих друзів суб'єкта, з якими в нього існує спільний побут у формі спільного відпочинку, харчування, спілкування тощо [25, с. 53–54].

І.М. Ткаченко переконана, що термін «близька особа» повинен охоплювати три категорії близьких осіб: 1) близький родич; 2) член сім'ї або колишній член сім'ї; 3) інша особа, що має велике значення для потерпілої особи [24, с. 382].

А.В. Боровик вважає, що під близькою особою слід розуміти близького родича, члена сім'ї або колишнього члена сім'ї, а також іншу особу, яка має велике значення для представника влади. До останньої категорії близьких осіб можна віднести товариша, сусіда, коханця (коханку) тощо [23, с. 464].

Водночас оптимальне визначення запропоноване у ч. 2 ст. 1.4.1 проекту КК України: близька людина – член сім'ї або інша людина, інтереси якої мають суттєве значення для особи [10].

Висновки. За результатами проведеного дослідження кримінально-правового статусу потерпілого від проступку, передбаченого ст. 171 КК України, можна запропонувати декілька висновків, спрямованих на вдосконалення підходів до кваліфікації перешкоджання законній професійній діяльності журналістів щодо правильного встановлення ознак потерпілого.

По-перше, виходячи з офіційної назви та змісту диспозиції ст. 171 КК України, встановлено, що потерпілим від цього делікту виступає саме журналіст як фізична особа. На це вказують передусім діяння, що утворюють умисне перешкоджання діяльності журналіста.

По-друге, враховуючи відмінні юридичні дефініції журналіста, що закріплені у ст. 1 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» та в примітці до ст. 345-1 КК України, а також спираючись на відповідні наукові позиції та судову практику, обґрунтовано, що для цілей застосування ст. 171 КК України поняття «журналіст» повинно визначатись з огляду на кримінально-правове визначення професійної діяльності журналіста, передбачене саме приміткою до ст. 345-1 КК України. Водночас законодавчі положення щодо журналіста потребують уніфікації, яку можна зробити альтернативно шляхом: 1) узгодження законодавчих положень щодо журналіста у примітці до ст. 345-1 КК України та ст. 1 згаданого Закону України, оскільки після викладення цього Закону в новій редакції поняття журналіста, яке надається в кримінальному законі, за своїм змістом «відстає» від нормативного регулювання правовідносин, учасником яких виступає журналіст; 2) виключення примітки зі ст. 345-1 КК України.

По-третє, близькі родичі (члени сім'ї) журналіста не можуть визнаватися потерпілими від кримінального проступку, передбаченого ст. 171 КК України. У разі застосування буквального тлумачення цього положення кримінального закону повинно йтись виключно про журналіста як потерпілого. Водночас потрібно врахувати, що законодавець адресував окремі найбільш небезпечні форми посягань на близьких родичів чи членів сім'ї журналіста в межах чотирьох спеціальних норм (ст. ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України). Натомість у разі поширювального тлумачення положення ч. 2 ст. 171 КК України (визнавати потерпілими також близьких родичів та членів сім'ї) відбуватиметься часткова колізія з уже згаданими чотирма нормами, як, власне, і щодо «дублювання» ознак об'єктивної сторони «загальної» (ст. 171 КК України) та спеціальних заборон у сфері журналістики. Отже, вплив на близьких родичів (членів сім'ї) журналіста під час посягання на нього не перетворює їх на потерпілих у цьому делікті.

Якщо під час комплексного реформування кримінального законодавства об'єднати всі форми протиправної поведінки, спрямованої проти журналіста, у межах єдиної норми (як це було до 2015 р.), у цій оновленій нормі варто буде окремо зазначити про близьких родичів та членів сім'ї журналіста як юридичних потерпілих від відповідних посягань. Проте за поточного стану кримінально-правової охорони журналістської діяльності такі зміни є недоречними.

Водночас оптимальним терміном для позначення близьких родичів та членів сім'ї, яким може бути завдана шкода під час посягання на журналіста, слід визнати термін «близька особа».

У подальших дослідженнях варто дослідити об'єктивну сторону кримінального проступку, передбаченого ст. 171 КК України.

Використані джерела:

1. Дудоров О.О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2017. 872 с.
2. Музика А.А., Лащук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ: Паливода А. В., 2011. 192 с.
3. Присяжнюк Т.І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2006. 20 с.
4. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ: Маслаков, 2018. 928 с.
5. Вознюк А.А., Кузьмічова-Кисленко Є.В. Проблеми встановлення потерпілого від порушення правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С. 210–218.
6. Ткаченко І.М. Юридична особа як потерпіла в Кримінальному кодексі України. *Шляхи реформування кримінальної поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 18 лют. 2022 р.) / редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 170–174.
7. Ткаченко І.М. Сучасні концепції потерпілого від кримінального правопорушення в теорії кримінального права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 4 (18). С. 73–85. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.4.06.
8. Борисов В.І. Потерпілий від злочину як соціальний суб'єкт кримінально-правової охорони. *Право України*. 2017. № 2. С. 100–107.
9. Сенаторов М.В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за наук. ред. В.І. Борисова. Харків: Право, 2006. 208 с.
10. Контрольний текст проекту нового КК України (станом на 1 серпня 2024 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-standom-na-01-08-2024.pdf>.
11. Кваліфікація та розслідування кримінальних правопорушень проти журналістів: практичний посібник / А.А. Вознюк, Р.О. Мовчан, А.О. Антошук та ін. Київ: Норма права, 2024. 114 с.
12. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. 3-тє. вид., переробл. та допов. Київ: Атіка, 2009. 744 с.
13. Сподартк Ю.В. Журналіст як потерпілий у кримінальному праві України. *Право і суспільство*. 2020. № 3. Ч. 2. С. 75–81.
14. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 19 серпня 2020 р. у справі № 214/4970/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91089431>.
15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А.М. Бойко, Л.П. Брич, О.О. Дудоров та ін.; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-тє вид., переробл. та доповн. Київ: Дакор, 2018. 1360 с.
16. Павликівський В.І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів: дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2017. 36 с.

17. Безпала Я.С. Кримінально-правові проблеми визначення потерпілого від перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. *Форум права*. 2013. № 3. С. 22–27.
18. Буряк К.М. Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2018. 245 с.
19. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 6-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2020. 768 с.
20. Сподарик Ю.В. Кримінально-правова охорона законної професійної діяльності журналістів в Україні: дис. ... наук. ступеня д-ра філософ.: 081 «Право». Львів, 2022. 246 с.
21. Пилипенко Є.В. Перешкоджання діяльності у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Сєверодонецьк, 2018. С. 115–116.
22. Горова О.О., Кузнецов В.В. та ін. Правові засади взаємодії військовослужбовців Управління державної охорони України з представниками засобів масової інформації: навчальний посібник. Київ, 2021. 224 с.
23. Боровик А.В. Близькі родичі як потерпілі від кримінальних правопорушень проти представників влади: актуальні проблеми кримінально-правової характеристики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 461–466. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/110>.
24. Ткаченко І.М. Близькі особи як потерпілі від кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 378–383. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/84>.
25. Вознюк А.А. Удосконалення обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання, у контексті реалізації положень Стамбульської конвенції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (110). С. 50–57.

References:

1. Dudorov, O.O. (2017). *Kryminalne pravo: teoriia i praktyka (vybrani pratsi) [Criminal law: theory and practice (selected works)]*. Kyiv: Vaite [in Ukrainian].
2. Muzyka, A.A., & Lashchuk, Ye.V. (2011). *Predmet zlochynu: teoretychni osnovy piznannya: monohrafiya [Subject of crime: theoretical foundations of knowledge: monograph]*. Kyiv: Palyvoda A.V. [in Ukrainian].
3. Prysyzhnyuk, T.I. (2006). *Instytut poterpiloho u kryminalnomu pravi Ukrayiny [Victim Institute in the Criminal Law of Ukraine]. Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv. 20 p. [in Ukrainian].
4. Vozniuk, A.A. (2018). *Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochynnykh obiednan ta uchast u nykh: monohrafiya [Criminal liability for the creation of criminal associations and participation in them: monograph]*. Kyiv: Maslakov [in Ukrainian].
5. Voznyuk, A.A., & Kuzmichova-Kyslenko, Ye.V. (2017). Problemy vstanovlennia poterpiloho vid porushennia pravyl bezpeky dorozhnoho rukhu chy ekspluatatsii transportu osobamy, yaki keruiut transportnyimi zasobamy [Problems of establishing a victim of a violation of road safety rules or transport operation by persons driving vehicles]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 3 (104), 210–218 [in Ukrainian].
6. Tkachenko, I.M. (2022). Yurydychna osoba yak poterpila v kryminalnomu kodeksi Ukrayiny [Legal entity as a victim in the Criminal Code of Ukraine]. *Shliakhy reformuvannia kryminalnoi politzii: vitchyzniansyi ta zarubizhnyi dosvid: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. kruhloho stolu (Kyiv, 18 liut. 2022 r.) – Ways of reforming the criminal police: domestic and foreign experience: materials of the International. science and practice round table (Kyiv, February 18, 2022)*. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 170–174 [in Ukrainian].
7. Tkachenko, I.M. (2021). Suchasni kontseptsii poterpiloho vid kryminalnogo pravoporushennia v teorii kryminalnogo prava [Modern concepts of a victim of a criminal offense in the theory of criminal law]. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy – Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, 73–85. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.4.06 [in Ukrainian].
8. Borysov, V.I. (2017). Poterpilyi vid zlochynu yak sotsialnyi subiekt kryminalno-pravovoi okhorony [Victim of crime as a social subject of criminal legal protection]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 2, 100–107 [in Ukrainian].
9. Senatorov, M.V. (2006). Poterpilyi vid zlochynu v kryminalnomu pravi [Victim of crime in criminal law] / V.I. Borysova [ed.]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

10. Kontrolnyi tekst proiektu novoho KK Ukrainy (stanom na 1 serpnia 2024 r.) [Control text of the draft of the new Criminal Code of Ukraine (as of August 1, 2024)]. Retrieved from: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf> [in Ukrainian].
11. Vozniuk, A.A., Movchan, R.O., & Antoshchuk, A.O. et al. (2024). *Kvalifikatsiia ta rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen proty zhurnalistiv: prakt. posib.* [Qualification and investigation of criminal offenses against journalists: practical manual]. Kyiv: Norma prava [in Ukrainian].
12. Aleksandrov, Yu.V., Dudorov, O.O., & Klymenko, V.A. et al. (2009). *Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: pidruchnyk* [Criminal law of Ukraine. Special part: textbook] / M.I. Melnyk, V.A. Klymenko (Eds.). Kyiv: Atika [in Ukrainian].
13. Spodartk, Yu.V. (2020). Zhurnalist yak poterpilyu u kryminalnomu pravi Ukrainy [Journalist as a victim in the criminal law of Ukraine]. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, 75–81 [in Ukrainian].
14. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Tretoi sudovoï palaty Kasatsiinoho kryminalnogo sudu vid 19 serpnia 2020 r. u spravi № 214/4970/18 [Resolution of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the Third Judicial Chamber of the Criminal Court of Cassation dated August 19, 2020 in case No. 214/4970/18]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91089431> [in Ukrainian].
15. Boyko, A.M., Brych, L.P., & Dudorov, O.O. et al. (2018). *Naukovo-praktychnyy komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrayiny* [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] / M.I. Melnyk, M.I. Khavronyuk (Eds.) [in Ukrainian].
16. Pavlykivskiy, V.I. (2017). Kryminalno-pravove zabezpechennia svobody slova ta profesiinoi diialnosti zhurnalistiv [Criminal law protection of freedom of speech and professional activity of journalists]. *Doctor's thesis*. Kharkiv. 36 p. [in Ukrainian].
17. Bezpala, Ya.S. (2013). Kryminalno-pravovi problemy vyznachennia poterpiloho vid pereshkodzhannia zakonnoi profesiinii diialnosti zhurnalistiv [Criminal law problems of determining the victim of obstruction of the legitimate professional activity of journalists]. *Forum prava – Law forum*, 3, 22–27 [in Ukrainian].
18. Buryak, K.M. (2018). Zlochyny proty profesiinoi diialnosti zhurnalistiv v Ukraini: kryminalno-pravove ta kryminolohichne doslidzhennia [Crimes against the professional activities of journalists in Ukraine: criminal-legal and criminological research]. *Candidate's thesis*. Dnipro. 245 p. [in Ukrainian].
19. Tatsiy, V.Ya., Borysov, V.I., & Tyutyuhin, V.I. et al. (2020). *Kryminalne pravo Ukrayiny: Osoblyva chastyna: pidruchnyk* [Criminal law of Ukraine: Special part: textbook] / V.Ya. Tatsiy, V.I. Borysov, V.I. Tyutyuhin (Eds.). 768 p. [in Ukrainian].
20. Spodaryk, Yu.V. (2022). Kryminalno-pravova okhorona zakonnoi profesiinoi diialnosti zhurnalistiv v Ukraini [Criminal-legal protection of the legal professional activities of journalists in Ukraine]. *Candidate's thesis*. Lviv. 246 p. [in Ukrainian].
21. Pylypenko, Ye.V. (2018). Pereshkodzhannia diialnosti u kryminalnomu pravi Ukrayiny [Obstruction of activity in the criminal law of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Sievierodonetsk. P. 115–116 [in Ukrainian].
22. Horova, O.B., & Kuznetsov, V.V. et al. (2021). *Pravovizasadyvzayemodiyiviyskovosluzhbovtiv Upravlinnya derzhavnoyi okhorony Ukrayiny z predstavnykamy zasobiv masovoyi informatsiyi: navchalnyi posibnyk* [Legal principles of interaction of servicemen of the State Security Department of Ukraine with representatives of the mass media: teaching manual]. Kyiv. 224 p. [in Ukrainian].
23. Borovyk, A.V. (2022). Blyzki rodychi yak poterpili vid kryminalnykh pravoporushen proty predstavnykiv vlady: aktualni problemy kryminalno-pravovoyi kharakterystyky [Close relatives as victims of criminal offenses against representatives of the authorities: current problems of criminal law characteristics]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 5, 461–466. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/110> [in Ukrainian].
24. Tkachenko, I.M. (2022). Blyzki osoby yak poterpili vid kryminalnykh pravoporushen [Close persons as victims of criminal offenses]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 6, 378–383. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/84> [in Ukrainian].
25. Voznyuk, A.A. (2019). Udoskonalennya obstavyn, yaki pomyakshuyut ta obtyazhuyut pokarannya, u konteksti realizatsiyi polozhen Stambul'skoyi konventsii [Improvement of circumstances that mitigate and aggravate punishment in the context of the implementation of the provisions of the Istanbul Convention]. *Naukovyy visnyk Natsionalnoyi akademiyi vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 1 (110), 50–57 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 03.10.2024

Isaienko Ye., Postgraduate Student at the Kyiv University of Intellectual Property and Law of the National University "Odesa Law Academy" (Kyiv, Ukraine)

JOURNALIST AS A VICTIM OF CRIMINAL OFFENSE UNDER ART. 171 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

The article examines features of a victim of a criminal offense provided for by Art. 171 of the Criminal Code of Ukraine. In particular, general provisions on the victim in criminal law are highlighted. The current legislative and law-enforcement approaches to defining a journalist as a victim of a criminal misdemeanor are provided for in Art. 171 of the Criminal Code of Ukraine. The questions expressed in the legal literature regarding the possibility of recognizing a close relative (family member) as a victim of obstruction to the legal professional activity of a journalist were investigated; the author expressed his own position on this matter.

Based on the research results, several conclusions have been formulated to improve the characteristics of the legal victim as part of the criminal offense provided for in Art. 171 of the Criminal Code of Ukraine. In particular, it is determined that the concept of "journalist" for applying this prohibition should be based on the definition of the journalist's professional activity in the footnote to Art. 345-1 of the Criminal Code of Ukraine. At the same time, it was noted that the legislative provisions regarding the journalist need unification, which is proposed to be carried out alternatively in one of two ways.

It was also established that the journalist's close relatives cannot be considered victims of the tort described in Art. 171 of the Criminal Code of Ukraine, as they are covered by separate articles of the Criminal Code of Ukraine. A well-founded assumption has been made that in the case of criminal legislation reform, all offenses against journalists can be combined into a single norm, in which the journalist's close relatives (family members) will be directly mentioned as alternative victims. It is also proposed to recognize the term "close person" as the optimal one for describing close relatives and family members who may be harmed during an attack on a journalist.

Key words: journalist, obstruction, lawful professional activity, criminal liability, criminal offense, victim of a criminal offense, close person.